

УДК 342.729(477) DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(114\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(114)08)**ALIONKIN Olexiy**E-mail: o.alenkin@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0002-7867-350XCandidate of Juridical Sciences, Associate Professor at
the Department of Legal Support of Business Activity,
Kyiv National University of Trade and Economics
19, Kyoto str., Kyiv, 02156, Ukraine

МИРНІ ЗІБРАННЯ В УКРАЇНІ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА

Досліджено сучасне національне законодавство з правового забезпечення права на мирні зібрання в Україні. Визначено, що це право можна розглядати як у широкому, так і вузькому його значенні. Встановлено, що право на мирні зібрання в Україні на конституційному рівні загалом відповідає міжнародним стандартам прав людини. Зазначено, що це право потребує чіткої юридичної регламентації в українському законодавстві.

Ключові слова: права людини, право на мирні зібрання, міжнародні угоди, Конституція України, закони України.

Постановка проблеми. Право людини на мирні зібрання є одним з основоположних, фундаментальних і природних її прав, одним з ключових політичних прав індивіда, без належної реалізації якого неможливий успішний розвиток демократичної держави, громадянського суспільства та законслухняного громадянина. Стан нормативно-правового забезпечення зокрема цього права є одним з яскравих показників рівня розвитку держави й суспільства загалом.

Разом з тим, глобальні проблеми як природного, так і техногенного характеру, а також пов'язані з ними політичні та економічні трансформації, що відбуваються в сучасному світі, вимагають перегляду й актуалізації самого змісту поняття та нормативно-правового забезпечення права людини на мирні зібрання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками до науково-теоретичних і теоретико-прикладних обґрунтувань окремих аспектів права людини на мирні зібрання зверталось багато вчених-правників. Зокрема М. Середа [1] досліджував право на свободу мирних зібрань, його генезис і розвиток, практику національних і міжнародних судів щодо реалізації цього права; А. Святненко [2] вивчала головні закономірності становлення й розвитку права мирних зібрань в Україні та державах Європейського Союзу; С. Іщук [3] проаналізував міжнародно-правові стандарти завчасного сповіщення про проведення мирного зібрання та механізм

його реалізації в Україні; М. Самбор [4; 5] розглядав конституційні форми здійснення права на свободу мирних зібрань.

Проте відповідні дослідження цих та інших науковців присвячені висвітленню окремих сторін теоретичного обґрунтування та правового забезпечення права людини на мирні зібрання загалом і в Україні зокрема, але поточні реалії дійсності актуалізують потребу їхнього органічного доповнення.

Метою статті є теоретико-прикладне осмислення змісту поняття «право людини на мирні зібрання» та стану й перспектив його нормативно-правового забезпечення в Україні.

Матеріали та методи. Методологічною основою цієї статті стала низка філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових принципів та методів, що дають змогу всебічно розглянути наукову проблему. Під час дослідження застосовано такі методи: діалектичний, герменевтичний, системний, аналізу та синтезу, індукції й дедукції, формально-юридичний тощо.

Результати дослідження. Непорушною істиною є те, що людина – створіння соціальне. Через цю обставину їй не притаманно на довгий час залишатися на самоті. Повсякденними потребами людини є необхідність дихати, вживати їжу, відпочивати після суспільно корисної праці, водночас щоденною їй необхідністю є потреба у спілкуванні. Метою людського спілкування є обмін інформацією, думками, індивідуальним досвідом, вироблення спільного ставлення до проявів реальності, узгодження відповідних індивідуальних і колективних дій тощо. З плином часу, розвитком людської цивілізації, ускладненням форм організації суспільства потреба у спілкуванні отримала своє нормативно-правове закріплення серед інших прав і свобод у праві людини на мирні зібрання.

Звертаючись до змісту права людини на мирні зібрання, важливо зазначити, що це право можна розглядати як у широкому, так й у вузькому значенні. У *широкому значенні* право людини на мирні зібрання представляє собою одну з правових можливостей індивіда, необхідних для забезпечення його фізіологічних і біологічних потреб й збереження та розвитку морально-психологічної індивідуальності, зокрема шляхом безпосередньої участі в суспільно-політичному житті держави. З огляду на це можна зазначити, що право людини на мирні зібрання в цьому сенсі корелюється з правом на вільний розвиток особистості та є неодмінною складовою свободи: думки й слова; вільного вираження своїх поглядів і переконань; збирання, зберігання, використання та поширення інформації усно, письмово або в іншій спосіб; світогляду у віросповідання тощо.

Отже, право на мирні зібрання є неодмінною складовою цілого ряду особистих прав і свобод людини в Україні, якими, відповідно до Конституції України, однаково наділені та беззастережно користуються

як громадяни України, так й іноземці, особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах.

Так само право людини на мирні зібрання у *вузькому значенні* – це одна з правових можливостей індивіда, пов'язаних суто з його участю в суспільно-політичному житті держави щодо безпосереднього управління державними справами, формування органів державної влади та місцевого самоврядування і здійснення контролю за їхньою діяльністю. Саме в цьому сенсі потребує розгляду стан правового забезпечення права людини на мирні зібрання в Україні.

Тож право на мирні зібрання, за вже сталою на сьогодні вітчизняною правовою традицією [1; 2; 5] розглядається у вузькому значенні та належить до політичних прав і свобод громадян України. Названа група прав і свобод виражає основу та зміст правовідносин між фізичною особою, що набула громадянство України в порядку, передбаченому законами та міжнародними договорами України та українською державою, в особі її органів та їхніх посадових осіб. У зв'язку з цим потрібно зауважити, що політичні права й свободи, відповідно до Конституції України, належать виключно громадянам України, які досягли вісімнадцятирічного віку та володіють повною правосуб'єктністю. А отже, на іноземців та осіб без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, політичні права й свободи не поширюються. Це також стосується й права на мирні зібрання.

Крім того, особливістю права на мирні зібрання, як й інших політичних прав громадянина України, є те, що, на відміну від особистих прав людини, вони можуть обмежуватися відповідно до закону України як в цілому – в інтересах національної безпеки та громадського порядку, так і вибірково – стосовно окремих громадян України, визнаних у судовому порядку недієздатними.

Отже, такий підхід з боку вітчизняної науки та практики реалізації права на мирні зібрання повною мірою відповідає змісту провідних міжнародних угод з прав людини, в яких закріплено це право: Загальній декларації прав людини від 10.12.1948, Міжнародному пакту про громадянські й політичні права від 16.12.1966 та Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950.

Так, ст. 20 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 проголошує, що «кожна людина має право на свободу мирних зборів та асоціацій. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації» [6].

А ст. 21 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 закріплює, що «визнається право на мирні збори. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, що накладаються відповідно до закону, і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки,

громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб» [7].

Так само ст. 11 «Свобода зібрань та об'єднання» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 встановлює, що «кожен має право на свободу мирних зібрань й свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави» [8]. До того ж ст. 16 «Обмеження політичної діяльності іноземців» Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 зазначає, що жодне з положень, зокрема й ст. 11 цієї Конвенції, не може розглядатися як така, що забороняє державі встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців [8].

Отже, можна констатувати, що право громадян на мирні зібрання в Україні у своєму правовому закріпленні спирається на провідний світовий досвід щодо правового регулювання цього питання. Крім того, через те, що наша держава свого часу приєдналася до всіх цих міжнародних угод з прав людини, їхні норми є частиною національного законодавства України й застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства. А завдяки тому, що в українському праві визнається примат міжнародного права, зазначене положення є особливо важливим у разі потреби захисту права на свободу мирних зібрань.

Так, ст. 39 Конституції України встановлює, що «громадяни мають право збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону й лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [9]. У цій дефініції разом із закріпленням одного з основоположних політичних прав громадянина України сформульовано перелік форм здійснення безпосередньої демократії, які узагальнено можна назвати масовими публічними заходами. Саме ці форми масових публічних заходів, що є результатом реалізації права громадян України на мирні зібрання, створюють для них можливість вільно висловлювати свої соціальні погляди, відстоювати свої політичні переконання та акцентувати сус-

пільству та державі загалом на певних резонансних, соціально значущих і політично важливих проблемах сьогодення як в середині держави, так і за її межами.

Юридичний зміст наведених у Конституції України форм масових публічних заходів, зокрема збори, мітинги, походи та демонстрації, донині в українському законодавстві залишається невизначеним. Така правова невизначеність призводить до неможливості встановлення чітких правил поведінки суб'єктів відповідних правовідносин. Тож відсутність юридично закріплених прав та обов'язків учасників правовідносин в кінцевому результаті породжує суспільно-політичний хаос, під час якого діє лише одне право – право сильного.

У закріпленій у Конституції України дефініції права громадян на мирні зібрання порівняно з відповідними нормами згадуваних вище [7; 8] не знайшло свого закріплення положення про те, що це право, серед іншого, може підлягати обмеженню, яке встановлено законом і є необхідним у демократичному суспільстві, в інтересах охорони моральності населення. Ця обставина потребує свого юридичного корегування шляхом внесення відповідної зміни до Основного Закону нашої держави або відображення цього положення разом з іншими обмеженнями у відповідному органічному законі, про який згадується у ст. 39 Конституції України [9].

Ще однією вкрай важливою особливістю закріпленої в Конституції України дефініції права громадян на мирні зібрання є *сповіщальний спосіб реалізації* цього права в Україні. Світова практика забезпечення права на мирні зібрання, крім цього способу, виробила та на рівні національного законодавства широко застосовує *дозвільний спосіб реалізації* права на мирні зібрання. Перший спосіб передбачає, що наміри громадян стосовно проведення мирного зібрання можуть бути оскаржені органами виконавчої влади чи органами місцевого самоврядування в судовому порядку, і тільки суд на підставі обмежень, встановлених законом, може заборонити проведення відповідного заходу. Другий спосіб передбачає можливість органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування на підставі обмежень, встановлених законом, заборонити проведення громадянами мирного зібрання. Перший спосіб реалізації права громадян на мирні зібрання передбачає дію системи стримувань і противаги, він є демократичнішим і таким, що відповідає основним засадам громадянського суспільства, порівняно з другим. А сам механізм застосування сповіщального способу реалізації права громадян на мирні зібрання та всіх відповідних процедур мав би бути чітко сформульований у відповідному органічному законі, про що прописано у ст. 39 Конституції України [9].

Варто згадати, що відповідно до національних конституцій в Азербайджані та Грузії встановлено сповіщальний спосіб реалізації права на мирні зібрання, а в Білорусі й Росії діє дозвільний спосіб реалізації

права на мирні зібрання. Саме ця обставина зі свого боку сприяє тим негативним наслідкам із забезпеченням цього права людини в цих двох державах, що мають місце останнім часом.

Щодо характеристики законодавчого забезпечення права громадян України на свободу мирних зібрань, тож варто відразу зазначити, що попри те, що українська держава існує вже майже тридцять років, а Конституція України ухвалена двадцять п'ять років тому, закону про мирні зібрання в нашій державі донині не існує. Це ледь не єдине право людини й громадянина, що закріплене в Конституції України, яке не має свого логічного продовження у відповідному законі України.

Разом з тим на сьогодні в нашій державі питання, пов'язані з правом громадян на мирні зібрання, частково врегульовуються цілою низкою законодавчих актів. Коротко зупинимось на загальній характеристиці лише декількох з них.

Так, ст. 315 «Право на мирні зібрання» [10] Цивільного кодексу України від 16.01.2003 передбачає право фізичних осіб вільно збиратися на мирні збори, конференції, засідання, фестивалі тощо. Обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання може встановлюватися судом відповідно до закону. Водночас цей нормативно-правовий акт не визначає в регулюванні права на мирні зібрання нічого нового порівняно з Конституцією України.

Насамперед пп. 3 п. «б» ч. 1 ст. 38 «Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян» [11] Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад відносить «вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням за їх проведення громадського порядку». Разом з тим цей нормативно-правовий акт не надає місцевим органам влади у цій сфері більше ніяких повноважень.

Достатньо дискусійним щодо забезпечення права на мирні зібрання в Україні є положення ще одного нормативно-правового акта. Так, п. 15 ч. 1 ст. 22 «Додаткові права Київської міської ради, пов'язані зі здійсненням містом Києвом столичних функцій» [12] Закону України «Про столицю України місто-герой Київ» від 15.01.1999 встановлює, що серед іншого столична влада має право «визначати порядок організації та проведення недержавних масових громадських заходів політичного, релігійного, культурно-просвітницького, спортивного, видовищного та іншого характеру». Немає сумніву й в тому, що хто встановлює порядок, має можливість визначити й відповідні обмеження. Тож слушною є думка науковця М. Середи [1, с. 139] – «Конституція України чітко встановлює, що обмеження свободи мирних зібрань можливе лише з підстав, визначених законом, а не з підстав, встановлених актом органу місцевого

самоврядування». Тому надання зазначеним нормативно-правовим актом відповідного повноваження органу місцевого самоврядування суперечить змісту Основного Закону нашої держави, зокрема ст. 39 Конституції України, і повинно бути приведено у відповідність з нею.

Висновки. Отже, зміст права на свободу мирних зібрань, закріплений в Конституції України, потребує певного корегування відповідно до провідних міжнародних угод з цього питання, учасником яких є й Україна.

З огляду на викладене, а також на внутрішню соціально-політичну ситуацію в нашій державі і відповідні кризові явища, що відбуваються в державах ближнього і дальнього зарубіжжя, в Україні існує гостра потреба в ухваленні Закону України про мирні зібрання.

Відповідний нормативно-правовий акт повинен увібрати весь накопичений теоретико-прикладний як вітчизняний, так і закордонний досвід правового регулювання права на мирні зібрання й бути за своїм змістом спрямованим на перспективу появи нових форм масових публічних заходів, які можуть виникнути у близькій і віддаленій перспективі.

Закон України про мирні зібрання має бути універсальним нормативно-правовим актом і враховувати розуміння цього права людини як в широкому, так й у вузькому його значенні. Це сприяло б загальній гармонізації належних правовідносин у відповідній сфері.

Разом з тим, враховуючи певні складнощі з формування відповідного універсального нормативно-правового акту, Закон України про мирні зібрання, який потрібно ухвалити найближчим часом, повинен врегульовувати принаймні ключові питання, що впливають із потреб належної правової регламентації суспільно-політичного життя нашої держави – України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Середа М. Л. Право на мирні зібрання: теоретичні, практичні та порівняльно-правові аспекти : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Міністерство освіти і науки України, Нац. ун-т «Кієво-Могилянська академія». Київ, 2019. 204 с.
2. Святненко А. П. Право на свободу мирних зібрань в Україні та державах Європейського Союзу : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Міністерство освіти і науки України. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 220 с.
3. Іщук С. Завчасне сповіщення при реалізації конституційного права на проведення мирних зібрань. *Право України*. 2016. № 1. С. 136-143.
4. Самбор М. Конституційні форми здійснення права на мирні зібрання: збори, мітинги, походи, демонстрації. *Право України*. 2019. № 8. С. 255-267.
5. Самбор М. Конституційне право на свободу мирних зібрань в Україні. *Право України*. 2020. № 6. С. 251-272.

6. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015/conv#Text.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043?find=1&text=%D0%B7%D1%96%D0%B1%D1%80#Text.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1710>.
11. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/conv#Text>.
12. Про столицю України місто-герой Київ : Закон України від 15.01.1999 Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14/conv#Text>.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2021.

Alionkin O. Peaceful assemblies in Ukraine: ensuring the right.

Background. *The formation of normative and legal support for the human right to peaceful assembly in Ukraine is an important element in the formation of the Ukrainian people in the process of building Ukraine as a democratic, social and legal state.*

The aim of the article is a theoretical and applied understanding of the meaning of the concept of "human right to peaceful assembly" and the state and prospects of its legal support in Ukraine.

Materials and methods. *The information base of the study is the Constitution and laws of Ukraine and the work of scientists. The methodological basis of this scientific article is a number of philosophical, general scientific and special scientific methods and principles.*

Results. *It is determined that the modern theory of constitutional law and the Constitution of Ukraine on the human right to peaceful assembly in general corresponds to the content of international human rights standards. A partial analysis of the current Ukrainian legislation to ensure the relevant law in our country was performed. Certain shortcomings and significant gaps have been identified.*

Conclusion. *The content of the right to freedom of peaceful assemblies enshrined in the Constitution of Ukraine needs to be adjusted in accordance with leading international agreements on this issue. Today in Ukraine there is an urgent need for the adoption of the Law of Ukraine on Peaceful Assemblies.*

Keywords: human rights, the right to peaceful assembly, international agreements, the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine.

REFERENCES

1. Sereda, M. L. (2019). Pravo na myrni zibrannja : teoretychni, praktychni ta porivnjaj'no-pravovi aspekty: dysertacija na zdobuttja naukovogo stupenja kandydata jurydychnyh nauk [The right to peaceful assemblies: theoretical, practical and comparative legal aspects: the dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of juridical sciences]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Nac. un-t «Kyjevo-Mogyljans'ka akademija» – Ministry of Education and Science of Ukraine, National University of Kyiv Mohyla Academy. Kyi'v [in Ukrainian].
2. Svjatnenko. A. P. (2019). Pravo na svobodu myrnyh zibran' v Ukraini ta derzhavah Jevropejs'kogo Sojuzu: dys. na zdobuttja naukovogo stupenja kandydata jurydychnyh nauk. [The right to freedom of peaceful assemblies in Ukraine and the European Union states: dis. on competition of a scientific degree of the candidate of juridical sciences]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Kyi'vs'kyj nacional'nyj un-t im. Tarasa Shevchenka – Ministry of Education and Science of Ukraine. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyi'v [in Ukrainian].
3. Ishhuk, S. (2016). Zavchasne spovishhennja pry realizacii' konstyucijnogo prava na provedennja myrnyh zibran' [Early notification of the exercise of the constitutional right to hold peaceful assemblies]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine, 1*, 136-143 [in Ukrainian].
4. Sambor, M. (2019). Konstyucijni formy zdijsnennja prava na myrni zibrannja: zbory, mityngy, pohody, demonstracii' [Constitutional forms of exercising the right to peaceful assemblies: meetings, rallies, marches, demonstrations]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine, 8*, 255-267 [in Ukrainian].
5. Sambor, M. (2020). Konstyucijne pravo na svobodu myrnyh zibran' v Ukraini [Constitutional right to freedom of peaceful assemblies in Ukraine]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine, 6*, 251-272 [in Ukrainian].
6. Zagal'na deklaracija prav ljudyny: Mizhnarodnyj dokument vid 10.12.1948 p. Verhovna Rada Ukrainy [Universal Declaration of Human Rights: International document of 10.12.1948, Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015/conv#Text [in Ukrainian].
7. Mizhnarodnyj pakt pro gromadjans'ki i politychni prava: Mizhnarodnyj dokument vid 16.12.1966 p. Verhovna Rada Ukrainy [International pact on civil and political rights: International document of 16.12.1966, Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043?find=1&text=%D0%B7%D1%96%D0%B1%D1%80#Text [in Ukrainian].
8. Konvencija pro zahyst prav ljudyny i osnovopolozhnyh svobod: Mizhnarodnyj dokument vid 04.11.1950 p. Verhovna Rada Ukrainy [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: International document of 04.11.1950, Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
9. Konstyucija Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 p. Verhovna Rada Ukrainy [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996, Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
10. Cyvil'nyj kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 p. Verhovna Rada Ukrainy [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003, Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1710> [in Ukrainian].

11. Pro misceve samovrjaduvannja v Ukrai'ni: Zakon Ukrai'ny vid 21.05.1997 p. Verhovna Rada Ukrai'ny [On local self-government in Ukraine: Law of Ukraine of 21.05.1997, Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/conv#Text> [in Ukrainian].
12. Pro stolycju Ukrai'ny misto-geroj Kyi'v: Zakon Ukrai'ny vid 15.01.1999 p. Verhovna Rada Ukrai'ny [About the capital of Ukraine, the city-hero Kyiv: Law of Ukraine of 15.01.1999, Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14/conv#Text> [in Ukrainian].